

FELSEFE DÜNYASI

2006/2 Sayı: 44

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:

Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

DİL FELSEFESİNDE GÖNDERGE SORUNU

Nur Yeliz Gülcan*

Gönderge (*reference*)¹ sorunu dil felsefesinin önemli sorunlarından biridir. Bu çalışmada gönderge teriminin ne anlama geldiğini ve dil içerisinde ne gibi sorunlara neden olduğunu açıklamaya çalışacağım. Bunu yaparken gönderge konusunda ileri sürülmüş olan bazı görüşleri inceleyeceğim. B. Russell'ın ortaya koyduğu paradoksları ve bunlara çözüm olarak geliştirmiş olduğu "betimlemeler kuramı", ve bu kurama karşı P. F. Strawson ve S. Kripke tarafından öne sürülen eleştiriler ile K. Donellan'ın ortaya koyduğu görüşler çalışmamızın temelini oluşturacaktır.

Dil felsefesi 20. yüzyılda analitik felsefe geleneğinin ortaya çıkmasıyla birlikte önemli bir konuma gelmiştir. Analitik felsefe geleneğinin iki önemli çevresi Cambridge ve Oxford çevresidir. Cambridge çevresindeki filozoflar "ideal dil" felsefesini, Oxford çevresindekiler ise "gündelik dil" felsefesini savunmuşlardır. Bilindiği gibi anlam konusu, dil felsefesinin önemli bir sorunudur. Bu sorunu çözmeye yönelik çeşitli yaklaşımlar öne sürülmüştür. Bu yaklaşımlardan en bilinen iki yaklaşım; incelemelerini önermeler ile sınırlayan "ideal dil" felsefesini savunan filozofların çözümlemelerinin oluşturduğu göndergeci çözüm ve anlam sorununa dilin kullanım bağlamından hareket ederek çözüm bulmaya çalışan "gündelik dil" felsefesini savunan filozofların çözümlemeleri olan pragmatik yaklaşımdır.

Göndergeci çözüm adıyla nitelenen çalışmalar, gönderge (*reference*) sorunuyla karşılaştığımız çalışmalardır. Göndergeci kuram genellikle Viyana Çevresi filozofları tarafından savunulmuştur. Bu filozoflara göre dil ile dünya arasında bir koşutluk vardır, dil dünyayı betimlemenin bir aracıdır. Dolayısıyla dil içerisinde kullanılan her kelime dünyadaki bir nesneye karşılık gelmektedir. Tümceler de olgu durumlarına karşılık gelmektedir. Bu ad altındaki çalışmalarda anlam sorununa doğruluk problemi çerçevesinde bir çözüm aranmıştır. Frege, Russell, Wittgenstein'in ilk dönem görüşleri ve Viyana Çevresi üyelerinin görüşleri bu başlık altında toplanabilir. Bu görüşü destekleyen filozoflara göre bir tümcenin anlamı, bu tümcenin göndergede bulunduğu olgu bağlamıdır, yani gönderge yaptığı nesnedir. Ancak ileride de göreceğimiz gibi Frege anlam (*sense*) ve gönderge (*reference*) arasında bir ayırım yaparak, bu görüşten ayrılmıştır. Frege'ye göre anlam, adın göndergesinin bir sunuş biçimidir (*mode of presentation*). Gönderge de adın göndergede bulunduğu nesnedir.

Pragmatik yaklaşım, diğer adıyla "kullanımbilimsel yaklaşım" olarak nitelenen bu yaklaşıma göre bir tümcenin anlamı, içinde gerçekleştirildiği koşullarda aranmalıdır.

* ODTÜ Felsefe Bölümü Doktora Öğrencisi

¹ Reference terimi Türkçe'ye gönderge, gönderme ve yönetim olmak üzere farklı şekillerde çevrilmiştir. Bu makalede, dil felsefesinde daha yaygın olarak kullanıldığını düşündüğüm gönderge sözcüğünü reference teriminin karşılığı olarak kullanacağım.

Gündelik dil felsefesini savunan Austin, Searle ve Strawson'un görüşleri bu yaklaşım içinde ele alınabilir.

İnsanlar iletişimlerini dil aracılığıyla gerçekleştirirler, dolayısıyla en önemli iletişim aracı dildir. Bir nesneden söz ederken, karşımızdaki kişinin bizim ne hakkında konuştuğumuzu anlaması için ya o nesneye işaret ederiz ya da o nesneye ilişkin bir betimleme veririz. Ancak genelde bir nesne hakkında konuşurken, o nesnenin adını kullanırız. Nesnenin adı ve nesnenin kendisi arasındaki ilişkinin nasıl olduğu konusunda gönderge sorunu ile karşılaşmaktayız. Adın nesneyi doğrudan mı gösterdiği, yoksa adın anlamının mı nesneyi belirlediği karşımıza bir sorun olarak çıkmaktadır. Aynı nesnenin birden fazla adı olduğu durumlarda veya aynı adın birden fazla nesneye ait olduğu durumlarda gönderge ile ilgili sorunlar ortaya çıkmaktadır. Gönderge ile ilgili bu sorunların daha iyi anlaşılması için, öncelikle Russell tarafından ileri sürülmüş olan paradoksları inceleyelim.

Russell'in Paradoksları

Bertrand Russell'in "On Denoting" adlı makalesinde ortaya koyduğu üç paradoks, gönderge sorunu ile ilgilidir. Bu üç paradoks şunlardır:

İlk paradoks özdeşlik ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Özdeşlik yasası gereği $a=b$ ise biri diğeri yerine her önermede doğruluk değeri değişmeden kullanılabilir. Örneğin; "Scott Waverley'nin yazarıdır" önermesinde Scott= Waverley'nin yazarı. Bu bağlamda "Scott" ve "Waverley'in yazarı" terimlerinin birbirlerinin yerine tümencin anlamını bozmadan kullanılabilmesi gerekir. Yani "Scott Scott'dır" önermesi ile "Scott Waverley'nin yazarıdır" önermesinin anlam açısından birbirleriyle özdeş olmaları gerekir. Ancak birisinin Scott'ın Waverley'nin yazarı olup olmadığını öğrenmek istemesi ile Scott'ın Scott olup olmadığını öğrenmek istemesi aynı anlama gelmez. Dolayısıyla burada anlam açısından bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bir sözcük grubu aynı nesneyi gösteriyorsa, aynı anlama sahip olmalıdır. Russell'a göre, bir terimin anlamı ve terimin kendisi arasında bir ayrım bulunmamaktadır. Yani bir nesnenin adını kullandığımızda hem o nesnenin kendisine hem de nesnenin anlamına gönderge yapmış oluyoruz. Nesnenin farklı adlarla dile getirilmesi nesnenin anlamını değiştirmemelidir. Russell'a göre burada gramer yönünden anlam farklılığı oluşmaktadır.

İkinci paradoks ise, üçüncü halin olmazlığı ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yasaya göre bir şey ya a' dır ya da a değildir. Dolayısıyla; "Şimdiki Fransa kralı keldir" önermesi ya da onun değillesmesi olan "Şimdiki Fransa kralı kel değildir" önermesinden biri doğru olmak zorundadır. Ancak şimdiki bütün kellerin ve kel olmayanların listesini çıkarsak bile, içlerinde "Şimdiki Fransa kralı"nı bulamayız. Bu ve benzeri durumlardaki sorun bir anlam sorunu değil, geçmişte var olan nesnelere gönderge yapmaktan kaynaklanan bir sorundur.

Üçüncü paradoksun ortaya çıkardığı güçlük, var olmayan bir nesne hakkında herhangi bir şey söyleyebilmenin nasıl mümkün olabileceği ile ilgilidir. "Pegasus diye bir şey yoktur" gibi bir önerme doğru bir önermedir ama olmayan bir şeyin doğruluğu

veya yanlışlığı nasıl olabilmektedir? Öyleyse bu önerme ya doğru değil, ya da "Pegasus" hakkında değildir.

Russell bu sorunları ortaya attığı sırada var olan A. Meinong ve G. Frege'nin çözüm önerilerini yetersiz bularak yadsımıştır ve ünlü "betimlemeler kuramı" nı geliştirmiştir.

Alexius Meinong'a göre nesne, hakkında düşünülebilen her şeydir. Dolayısıyla nesnenin bir cisim olması gerekmez. Meinong üç tür nesne ayırımı yapmaktadır.² Bunlar:

1. Cisimsel olan (fiziksel) nesnelere: Maddi olan, var olan nesnelere. (Ağaç, kalem vb.)
2. Kalıcı olan nesnelere: Bunlar soyut kavramlar ve benzeri nesnelere. (Sayılar, yönler vb.)
3. Ne var olan ne de kalıcı olan nesnelere: Bunlar için ne var olmak (*being*) ne de kalıcı olmak (*subsistence*) söz konusudur. Bunlar olmayan nesnelere ancak olanaksız nesnelere değildir, bunların varlığı mantıksal açıdan bir çelişki yaratmaz. Uçan halılar, düşsel yaratıklar vb. nesnelere bu türdendir. Meinong, yuvarlak kare gibi nesnelere saçma (*absurd*) nesne olarak da nitelendirir.

Meinong'a göre herhangi bir nesnesi olmasa bile bir şey hakkında doğru bir yargıda bulunmak mümkündür. Örneğin, "balıklar suda yaşarlar" ve "Pegasus diye bir şey yoktur" yargılarının her ikisi de doğrudur, ancak birinci yargı var olan bir nesneyle ilgili iken ikinci yargı var olmayan bir nesne hakkındadır.

Meinong nesne kavramını nesne (*object*) ve nesnel (*objective*) olmak üzere iki anlamda ele alır. Bu ayırımın sözcüğün anlamı ve tümcenin anlamı arasındaki ayırımı ortaya çıktığını ileri sürer. Nesnel tümcelerin hakkında olduğu şeylerdir ve bunlar için var olmak (*being*) değil kalıcı olmak (*subsistence*) söz konusudur. Meinong matematikteki nesnelere nesnelere olarak ele alınması gerektiğini iddia eder.

Meinong bu nesne ve nesnel ayırımı ile Russell'ın paradokslarına çözüm önerileri getirir. İkinci paradoksa ilişkin çözüm önerisi; var olmayan nesnelere nitelikleri üzerine konuşabilmenin, onların şu anda var olmasını gerektirmediğidir. Bu tür önermelerde nesne kavramını "nesnelere" olarak ele aldığımızda sorun ortadan kalkmaktadır.

Üçüncü paradoksa ilişkin olarak Meinong, "Pegasus" gibi imgelem ürünlerini saçma nesne olarak kabul etmek gerektiğini ileri sürer. "Pegasus diye bir şey yoktur" gibi önermeden doğan güçlükleri, Pegasus'un bildiğimiz dışındaki başka bir biçimde var olduğunu kabul ederek ortadan kaldırmamız. Böylece Meinong'a göre hem göndergenin var olan bir nesneye yapıyor olarak görülebilmesi, hem de önermenin doğruluğunun açıklanması sağlanacaktır. Çünkü "mavi yoktur" dediğim zaman sadece mavi hakkında düşünüyorumdur ve Pegasus'un var olmadığını öğrenmem için "Pegasus" hakkında bir yargı vermem gerekir.

² Chisholm, R. *Realism and the Background of Phenomenology*, Glencoe, III: Free Press, 1961. Meinong, A. "The Theory of Objects".

Toparlayacak olursak, Meinong'un önerisi var olmayan nesnelere gönderge yapılabilmesi için onlara başka bir varlık olanağı sağlamaktadır. Ancak Russell Meinong'un önerisini kabul etmez, çünkü bilindiği üzere Russell'ın dil felsefesi görüşüne göre dil ve dünya arasında bir koşutluk söz konusuydu. Dolayısıyla dil içerisinde kullanılan terimlerin mevcut dünyada da bir karşılıkları bulunmalıydı. Russell'ın var olma (*existence*) ve ontolojik yükümlülükleri (*commitments*) arasında yakın bir ilişki söz konusudur, var olmayan bir şey hakkında anlamlı olarak konuşamayız. Russell'ın bu öneriyi yadsımasının bir diğer nedeni ise, Meinong'un nesnelere çelişmezlik ilkesine uymayacağını düşünmesindedir. Russell'a göre Meinong'un teorisi gramer olarak doğru olan her söz öbeğini bir nesneye tekabül ediyor olarak görmektedir. Böylece "Şimdiki Fransa kralı", "yuvarlak kare" gerçek birer nesne olarak varsayılırlar.³

Gottlob Frege ise anlam ve gönderge arasında bir ayrım olduğunu öne sürerek, böyle sorunların ortaya çıkmayacağını iddia eder. Frege'ye göre, var olma nesnelere değil kavramlara uygulanır. Bir terimin gönderge yaptığı nesne, bu terimin adıdır. Mesela, "Pegasus"dan söz ettiğimizde bir kavram üzerine söz söylemiş oluruz. Bir terimin anlamı, bu terimin göndergede bulunduğu nesneye götüren yoldur.⁴ Frege, iki farklı bağlamdan söz eder. Bunlardan biri "Benim arabamın rengi kırmızıdır" dedi" gibi bir bildirimde bulunduğumuz durumlardır, bu durumlarda biz başka birisinin söylediklerini aktarıyoruz. Dolayısıyla da buradaki "benim arabam" sözü ile kendi arabamıza değil, sözlerini aktardığımız kişinin arabasına gönderge yapmış oluyoruz. İkinci bağlam, aynı anlama gelen farklı ifadelerin kullanıldığı bağlamdır. Örneğin; "Ahmet, Hülya'nın kardeşidir" doğru bir önermedir. "Dün Ahmet'i gördüm" ve "Dün Hülya'nın kardeşini gördüm" önermeleri, Ahmet'in Hülya'nın kardeşi olduğunu bilmeyen biri için aynı anlama sahip olmayacaktır. Russell'ın paradoksunda (A) da böyle bir gönderge sorunu vardı. Frege, bu durumları önleyebilmek için bu bağlamlarda terimlerin dolaylı olarak gönderge yaptıklarını ileri sürüyor. Yani burada Hülya adını kullanarak Hülya'ya değil, dolaylı yoldan Hülya'nın kardeşi Ahmet'e gönderge yapılmaktadır. Burada Ahmet gizli özne konumundadır. Ancak bu yolla özdeşlik ile ilgili ortaya çıkan paradoksun çözüldüğünü ileri süremeyiz. Çünkü Frege'nin önermiş olduğu çözümde konuşan belki dolaylı olarak bir göndergede bulunmuş olabilir, ancak Ahmet'in Hülya'nın kardeşi olduğunu bilmeyen bir dinleyici açısından ele alırsak buradaki gönderge başarısız olmuştur.

Üçüncü paradoksa ilişkin olarak Frege, imgelem ürünü veya mitoloji karakterleri hakkındaki tümcelerın göndergelerinin bulunmadığını ileri sürmektedir. Bunların doğrulukları, parçası oldukları imgelem ürünü içindedir.

Frege'ye göre, aynı tür çözümleme ile (B) deki güçlüğü de giderebiliriz. "Şimdiki Fransa kralı keldir" ve onun değillemesi olan "Şimdiki Fransa kralı kel değildir" gibi önermeler anlamlıdır. Ama böyle önermelerin doğruluk ya da yanlışlıkları da ortaya çıkmamaktadır. Bu tür önermelerin doğru veya yanlış olmaları çözümsel (analitik)

³ Russell, B. "On Denoting", *Mind*, 1905, s. 106.

⁴ Frege, G. *Translations from the Philosophical Writings of Gottlob Frege*, Oxford: Blackwell, 1960.

olarak söz konusu olabilir. Bu tür önermelerin nesnelere dünyada var olmadığı için, bu dünyadaki nesnelere bakarak doğru yada yanlış olduklarını ileri süremeyiz.

Russell'ın dil felsefesinde gönderge ve anlam arasında bir ayrım bulunmadığı için Russell, Frege'nin görüşünü kabul etmemektedir.

Betimlemeler Kuramı

Russell "On Denoting" adlı makalesinde Frege ve Meinong'un ileri sürdükleri çözüm önerilerini yetersiz bulduğu için ünlü betimlemeler kuramını ortaya atmıştır. Russell bu makalesinde dilde mantıksal ve gramer olmak üzere iki farklı yapının olduğunu ileri sürmektedir. Russell'ın betimlemeler kuramı teorisiyle, kullanılan sözcüğün bir nesneye gönderge yapmadan da doğru yada yanlış olabileceğini göstermeye çalıştığı ileri sürülmektedir. Russell'a göre dıgular değil, önermeler doğru yada yanlış olabildikleri için bir sözcük herhangi bir nesneye gönderge yapmadan da doğrulanabilir yada yanlışlanabilir.

Russell *Definite Descriptions*'da betimlemelerin belirli betimlemeler ve belirsiz betimlemeler olmak üzere ikiye ayrıldığını söyler. "Kırmızı şapka" belirsiz betimleme iken "Ayşe'nin başındaki kırmızı şapka" belirli betimlemeye örnektir. Ayrıca Russell betimlemeler ve adlar arasında da ayrım olduğunu ileri sürer. Russell'a göre özel ad, anlamı olan tekil bir nesneyi doğrudan gösteren basit simgelerdir. Betimlemeler ise basit simgeler değildirler, aksine birçok sözcükten oluşurlar. "Scott Waverley'nin yazarıdır" önermesinde 'Scott' ad, 'Waverley'nin yazarı' ise betimlemedir.⁵

Russell adlar ile betimlemeler arasındaki bir diğer farkın da çeviri sırasında ortaya çıktığını ileri sürer. Hangi dile çevirilirlerse çevirilsinler adlar ad olarak kalırlar, oysa betimlemeler çevirildikleri dile göre değişirler. Örneğin, "Scott Waverley'nin yazarıdır" önermesini İngilizce'ye çevirirsek; "Scott is the author of Waverley" önermesini elde ederiz. Burada da 'Scott' ad, 'the author of Waverley' betimlemedir. Görüldüğü gibi hem Türkçe hem de İngilizce önermede geçen 'Scott' adı hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Halbuki betimlemede kullanılan sözcükler doğal olarak değişmiştir.

Russell'a göre belirli betimlemeler özne olarak kullanıldıklarında ada benzerler ancak gönderge yapamazlar. Russell, bu durumdaki özne terimlerinin tamamlanmamış simgeler olduklarını ileri sürer. Russell'a göre tamamlanmamış simgeler, kendi başına bir anlamı bulunmayan terimlerdir. Belirli betimlemeler de böyledirler. Örneğin; "Ayşe çalışkandır" önermesi bir göndergeye sahipken, aynı yapıda gibi görünen "Pegasus uçuyor" önermesi bir göndergeye sahip değildir. Russell bu durumlarda öznenin özel ad değil, tamamlanmamış simgeler olduklarını ileri sürer. Russell, özne gibi görünmelerine karşın öznenin görevini yerine getirmediği için bu tarz öznelere biçimsel özne adını verir. Çünkü ona göre bir önerme anlamlı olmasına karşın, o önermenin öznesi bir varlığa sahip değilse, yani bir göndergesi bulunmuyorsa, özne özel ad değildir. Bu özelliği gösteren durumlarda önerme çözümlendiğinde, biçimsel özne

⁵ Russell, B. *Definite Descriptions*, Ostertag, G. (ed.), Cambridge: MIT Press, 1998, s. 72.

ortadan kalkmaktadır. Russell'ın bu amaçla sağladığı çözümlene "betimlemeler kuramı"dır.

Şimdi bir belirli betimleme ele alalım ve bunu Russell'ın kuramıyla çözümlenmeyi deneyelim: "Bilim derneğinin başkanı". Bu belirli betimlemenin kendi başına bir anlamı yoktur. Çözümlene, bu belirli betimlemenin de içinde bulunduğu herhangi bir önerme olacaktır. "Bilim derneğinin başkanı öğrencidir" önermesini çözümlayelim. Russell'a göre, burada birbiriyle bağlantılı üç ayrı önermeyi çözümleriz. Bu önermeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. Bilim derneğine en az bir kişi başkanlık etmektedir.
- b. Bilim derneğine en çok bir kişi başkanlık etmektedir.
- c. Bilim derneğine başkanlık eden kişi öğrencidir.

Böyle çözümlenelerde belirli betimleme ortadan kalkar. Yani bu yöntem sayesinde betimsel terimleri ortadan kaldırmamız mümkündür. Şimdi bu yöntem ışığında Russell'ın önerdiği paradoksların nasıl çözüldüğüne bakalım:

İlk paradokstaki sorun özdeşlik ile ilgili olarak ortaya çıkıyordu. Russell'a göre "Scott Waverley'nin yazarıdır" önermesinde, 'Waverley'nin yazarı' Scott denilen bir varlığı betimliyor, Scott'a Waverley'nin yazarı olma niteliğini yüklüyor. Bu yargının doğru olup olmadığını üç ayrı önermeyle araştırmamız gerekmektedir. Bunlara bir göz atalım:

- a-Waverley yazılmamıştır. Yanlış (yazıldı).
- b-Waverley'i birkaç kişi yazmıştır. Yanlış (bir kişi yazdı).
- c-Scott Waverley'i yazmadı. Yanlış (Scott yazdı).

İşte bu üç önermenin yanlışlığını gösterebilirsek, bunların karşısı doğru olur. Yani "Scott Waverley'nin yazarıdır" önermesi doğrudur. Böylece "Scott Scott'tır" şeklinde bir önermeyle karşılaşmıyoruz. Çünkü burada Waverley'nin yazarı, sadece Scott'ı betimliyor.

İkinci paradokstaki güçlük, üçüncü halin olmazlığıyla ilgiliydi. "Fransa kralı keldir" önermesi Russell'ın yöntemiyle çözümlendiğinde, "Fransa'yı tek bir hükümdar yönetiyor" gibi yanlış bir önerme ortaya çıkacaktır. Öyle ise, "Fransa kralı keldir" önermesi yanlıştır. Bunun değillemesi olan "Fransa kralı kel değildir" önermesini ele alalım. Üçüncü halin olmazlığı ilkesi gereği bu önermenin doğru olduğu gösterilmelidir. Bu önermeyi iki türlü yorumlayabiliriz:

- a-Fransa'ya hükmeden biri vardır ve bu kişi kel değildir, ve
- b-"Fransa'ya hükmeden birinin olduğu ve bu kişinin kel olduğu" doğru değildir.

Bu durumda (a) yanlış, (b) doğrudur. "Fransa kralı keldir" önermesinin çelişği (b) yorumudur. Russell'a göre, böyle bir çözümlenmeyle doğru yorumu bulduğumuz takdirde, üçüncü halin olmazlığı ilkesi korunabilmektedir.

Üçüncü paradokstaki güçlük, var olmayan nesnelere gönderge yapılmasıyla ilgili olarak ortaya çıkıyordu. "Pegasus diye bir şey yoktur" gibi bir önerme aslında Pegasus hakkında değildir. Bu önermede Pegasus 'kanatlı at' gibi bir belirli betimlemedir, yani özel ad değildir. O halde önerme "kanatlı at diye bir şey yoktur" biçimindedir. Russell bu önermeyi şu şekilde çözümler: "Hem kanatları olan, hem de at olan tek ve yalnızca

bir tek nesnenin var olduğu doğru değildir.” Böylelikle çözümlemede biçimsel özne olan “Pegasus” ortadan kalkar.

Betimlemeler Kuramına Yöneltilen Eleştiriler

Betimlemeler kuramının önerdiği yöntemle, “Fransa kralı keldir” türünden bir tümcenin anlamı ve doğruluk değeri olduğunu öne sürmek için, “Fransa kralı” gibi bir nesnenin var olduğunu varsaymamıza gerek olmadığı ortaya çıkmıştır. Betimlemeler kuramı, içinde öznenin ortadan kalkmış gibi görüldüğü bir açıklama önermektedir. Bunu daha iyi açıklayabilmek için Russell, mantıksal ve gramatik özne ayırımını ortaya atmıştır. Ancak bu özne Russell’ın biçimsel özne olarak adlandırdığı öznedir. Russell’a göre, biçimsel özne ada benzemesine karşılık, ad değildir ve göndergede bulunamaz. Yani, Russell’ın biçimsel özne olarak adlandırdığı şey, gramer açıdan tümcenin öznesi olmasına karşın mantıksal öznesi değildir. Örneğin, “Pegasus uçuyor” tümcesinde ‘pegasus’ tümcenin gramatik öznesi olmasına karşın, mantıksal öznesi değildir. Aslında buradaki sorun, böyle tümcelerin mantıksal olarak özne yüklem tümcesi olup olmadığıdır.

Betimlemeler kuramı, aynı adın taşıyıcısı hakkında farklı kişilerin farklı betimlemeler vermelerinin, o adın farklı anlamlarda kullanılıyor olduğu anlamına gelmediğini göstermiştir. Ayrıca bir nesneye atfedilen özelliklerin yanlış olması durumunda o nesnenin var olmadığı gibi bir sonuca da götürmemektedir. Ancak bu kuramın da eksik yanları bulunmaktadır ve buna ilişkin olarak bazı eleştiriler ortaya konmuştur. Şimdi “betimlemeler kuramı”na yapılan eleştirileri kısaca gözden geçirelim.

Strawson’un Eleştirisi

P. F. Strawson, “On Referring” adlı makalesinde Russell’ın betimlemeler kuramını eleştirir.⁶ Strawson’a göre belirli betimlemeler, tek tek nesnelere gönderge için kullanılabilen terimler öbeğinin bir alt öbeğidir. Russell’a göre bir tümce doğruluk değerine sahipse anlamlıdır. Halbuki Strawson’a göre bir tümce doğru veya yanlış olmasa bile anlamlı olabilir. Ona göre anlam, sözcüklerin kullandıkları bağlamların kuralları ile belirlenir. Sözcükleri anlamlı oldukları bağlamdan çıkartığımız zaman anlamsız olacaktırlar. Bağlamı dışında bir sözcüğün ne anlama geldiğinin anlaşılması çok zordur ve karmaşıklığa yol açmaktadır. Çünkü bağlamlara göre doğruluk ölçütleri de değişebilmektedir, dolayısıyla aynı ifade bir bağlamda doğru olurken diğer bağlamda yanlış olabilmektedir. Strawson’un bu görüşlerinin Frege’nin ünlü bağlam ilkesi (*context principle*) ile de örtüştüğü ileri sürülebilir. Frege’nin bağlam ilkesine göre de bir sözcük, ancak bir önerme bağlamı içerisinde bir anlama sahiptir. Strawson, tümcenin kendisi ve tümcenin kullanımı arasındaki farkı şu örneklerle açıklamaya çalışır: “Fransa kralı akıllıdır” tümcesi farklı zamanlarda kullanıldığında farklı durumlar ifade edecektir. XIV. Louis döneminde bu tümceyi kullanan doğru bir bildirimde bulunmuş olurken, aynı tümceyi XV. Louis döneminde kullanan yanlış bir

⁶ Strawson, P. F. “On Referring” *Mind*, 1950.

bildirimde bulunmuş olacaktır. Diğer taraftan iki farklı kişi bu tümceyi aynı zamanda kullandıklarında, her ikisi birden ya doğru ya da yanlış bir bildirimde bulunmuş olmak zorundadırlar.⁷

Strawson, betimlemeler kuramına gerek olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Ona göre, “Şimdiki Fransa kralı” ifadesi kurallarla yönetilir ve gönderge yapmak için kullanılabilir, çünkü ifade değil kişi gönderge yapar.

“Şimdiki Fransa kralı keldir” tümcesi hem Russell’a hem de Strawson’a göre anlamlıdır. Ancak, Russell’a göre anlamlı olmasına karşın yanlıştır. Oysaki Strawson’a göre bu tümce doğrulanabilir olmamasına karşın anlamlıdır. Strawson’a göre, bir tümcenin anlamlı olup olmaması tümcenin doğrulanabilir olmasına bağlı değildir. Çünkü doğruluk ya da yanlışlık tümceler için değil, önermeler için söz konusudur. Ayrıca kullanılan dil içerisindeki bazı kurallar yerine getirildiğinde tümce anlamlı olabilmektedir. Örneğin, Türkçe’de özne, nesne, ve yüklem sıralamasına uyan tümceler sözdizimi açısından anlamlıdırlar.

Strawson’a göre, “Fransa kralı akıllıdır” tümcesi bir Fransa kralı olduğunu içerir (*imply*), ancak bunu gerektirmez (*entail*). Örneğin, “bazı köpekler beyazdır” ifadesi en azından bir köpeğin beyaz olmasını gerektirir. Bu nedenle, en azından bir köpeğin beyaz olduğu yanlış ise “bazı köpekler beyazdır” önermesi de yanlıştır ve bunun değillesmesi doğrudur. “Fransa kralı akıllıdır” önermesi tek bir Fransa kralının olduğunu içeriyorsa ve bu da yanlış ise, hem “Fransa kralı akıllıdır” önermesi hem de bunun değili olan “Fransa kralı akıllı değildir” önermesi doğruluk değerinden yoksun olacaktır. Yani bu tümce ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir.

Strawson’a göre, Russell içermeyi (*implication*) göz ardı ettiği için doğruluk değeriyle ilgili problemlerle karşılaşmıştır. Her ne kadar Strawson Russell’ın birinci ve üçüncü paradokslarına ilişkin bir çözüm önerisinde bulunmamış olsa da, bunlara ne gibi öneriler ileri sürebileceğini tahmin edebiliriz.

“Scott Waverley’nin yazarıdır” ve “Scott Scott’tur” tümcelerinden ilki sentetik, ikincisi analitiktir. Bu iki tümce farklı kurallara sahiptirler, dolayısıyla Strawson’a göre anlamları da farklı olacaktır.

Üçüncü paradokstaki sorun var olmayan nesnelere gönderge yapılmasından kaynaklanıyordu. Strawson’a göre “Pegasus vardır” gibi tümcelerde herhangi bir sorun ortaya çıkmamaktadır. Anlam ile gönderge farklı şeyler olduğu için, burada Pegasus’un herhangi bir nesneye gönderge yapmasına gerek yoktur. Dolayısıyla herhangi bir nesneye gönderge yapmasa bile bu tümce anlamlı olabilmektedir.

Bu aşamada Strawson’un anlam kuramını şu şekilde açıklayabiliriz: Strawson’a göre “anlam, tümce ya da terimin işlevidir; gönderge ise, tümce ya da terimin kullanılmasının işlevidir”.⁸

Strawson, Russell’ın yaklaşımının hatalı olduğunu bildiriyor. Russell’ın hatalarından biri, bir adın göndergesi ile anlamını aynı görmesidir. Doğru ya da yanlış olmayanın anlamsız olması gerektiği de Russell’ın bir başka hatalı görüşüydü.

⁷ Strawson, a.g.e. s. 325.

⁸ Strawson, a.g.e. s. 327.

Genel olarak bakarsak, Strawson'un görüşleri Russell'in görüşlerinin yadsınması değil, onu tamamlayacak niteliktedir. Diyebiliriz ki, Russell'in yaklaşımı önermeler üzerine iken, Strawson'un görüşü bazı sözcüklerin belirli kullanışları üzerinedir.

Kripke'nin Eleştirisi

Saul Kripke Russell'in öne sürdüğü betimlemeler kuramını eleştirerek yadsımıştır. Kripke bu kuramın bir anlam kuramı olarak ele alınışının, bir gönderge kuramı olarak ele alınışından ayırt edilmesi gerektiğini vurgular. Kripke bu kuramın tezlerini şu şekilde ifade eder:

1-'X' gibi olan her isme veya göndergesel ifadeye A'nın 'QX'e olan inancını doğrulayan bir özellikler öbeği, yani Q özellikleri ailesi karşılık gelir.

2-A tarafından inanılan bu özelliklerden biri veya birkaçı tikel bir nesneyi ayırır.

3-Eğer Q'lardan çoğu veya ağırlıklı olarak çoğu Y gibi tek bir nesne ile gerçekleşiyorsa, Y 'X'in göndergesidir.

4-Eğer çoğunluk tek bir nesneyi içermiyorsa, 'X' gönderge yapmıyordu.

5-"Eğer 'X' varsa, 'X' Q'ların çoğuna sahiptir" önermesi konuşmacı tarafından a priori olarak bilinir.

6-"Eğer 'X' varsa, 'X' Q'ların çoğuna sahiptir" önermesi zorunlu bir doğruluğu ifade eder.⁹

Kripke'ye göre birinci tez sadece bir tanımdır. Ama diğer tezlerin yanlış olduğunu iddia ederek betimlemeler kuramının yanlışlığını göstermeye çalışır.

Kripke belirli betimlemeleri rastlantısal belirtkenler (*accidental designators*), özel adları ise katı belirtkenler (*rigid designators*) olarak nitelendiriyor. Betimlemelerin rastlantısal belirtkenler olduğu konusunda Russell ve Kripke aynı görüştedirler. Katı belirtkenler olan adlar bütün olanaklı dünyalarda aynı nesneye gönderge yaparlarken, rastlantısal belirtkenler olan belirli betimlemeler ise farklı olanaklı dünyalarda farklı nesnelere gönderge yapabilirler.

Bazen iki ayrı ismin aynı nesneye göndergede bulunduğu durumlarla karşılaşabiliyoruz. Kripke buna şu örneği verir: Sabah Yıldızı (*Phosphorus*) = Venüs = Akşam Yıldızı (*Hesperus*). Görüldüğü gibi burada sabah yıldızı ve akşam yıldızı ifadelerinin her ikisi de aynı nesneye Venüs gezegenine gönderge yapmaktadırlar. Kripke'ye göre biz bunu "Hesperus Phosphorus'dur" diye ifade ettiğimiz zaman, kendisiyle özdeş bir nesne söylemiyoruz. Bu, bizim bulduğumuz bir şeydir. Dolayısıyla, biz bu önermeden de bir şey öğrenmiş oluyoruz. Burada Hesperus ve Phosphorus özel ad, dolayısıyla katı belirtkenlerdir ve bütün olanaklı dünyalarda Venüs gezegenine gönderge yaparlar.

Kripke'nin üzerinde durduğu ikinci nokta, "analitik", "a priori" ve "zorunlu" ile ilgilidir. Kripke anlayışımızın sınırlı olmasından dolayı, deney öncesi bilenebilir olanın deney öncesi biliniyor olması gerektiğini söyler. Kripke'ye göre ben 'Hesperus' adını akşamları gördüğüm bir gök cismine gönderge yapmak için kullanıyorsam, bu 'Hesperus'un sadece akşam görüldüğüne ilişkin zorunlu bir doğruluk olmayacaktır. Bu

⁹ Kripke, *S. Naming and Necessity*, Cambridge: Harvard, 1972, s. 71.

yalnızca göndergeyi nasıl belirlediğim konusunda a priori olabilir.¹⁰ Örneğin, “Akşam yıldızı (*Hesperus*) sabah yıldızıdır (*Phosphorus*)” ifadesi zorunlu olarak doğrudur, ancak a priori olarak bilinebilen bir şey değildir.

Kripke, bir adın herhangi bir göndergeye sahip olup olmadığı, örneğin “Aristoteles diye biri var mıydı yok muydu?” gibi sorunlar üzerinde fazla durmaz. Oysa Russell’a göre biz “Aristoteles” adını ünlü bir filozofa gönderge yapmak için kullanıyoruz. Yani Aristoteles, o adla adlandırılan bireye verilen ad anlamına gelmektedir. Bu teoriye göre, bir adın anlamı o adla adlandırılan şey olmaktadır ve bu da bir döngüsellığe yol açmaktadır. Çünkü birden fazla “Aristoteles” adı ile adlandırılan bireyler olabilir, bu durumda da o adın her birey için aynı anlama geldiğini söyleyemeyiz. Kripke de Russell’ın bu görüşünü doğru bulmamaktadır. Bir adın göndergesi tek bir betimlemeyle belirlenemez, farklı betimlemeleri olabilir.

Kripke’nin var olmayan nesnelere varlık ortamı sağlama ve adların göndergelerinin her zaman aynı nesneye olmak zorunda olduğunu açıklamak için ele aldığı bir diğer kavram, “olanaklı dünyalar (*possible worlds*)” kavramıdır. Olanaklı dünyaların tanımlama dışında erişilebilirlikleri yoktur. Ancak Kripke olanaklı dünyalar kavramını metafiziksel olarak ele almaz, bunlar farklı bir boyutta yer alan şeyler de değildir. Olanaklı dünyalardan söz ettiğimizde, gerçekte olmuş olan bir şeyin farklı bir biçimde de gerçekleşmiş olma ihtimali olabileceği üzerine konuşmuş oluruz. Olanaklı dünyalarda bir şeyin kendisi dışında başka bir şey olduğunu hayal edebiliriz. Bununla ilgili olarak Kripke, herhangi birinin bilinen özelliklere sahip olmadığı bir durumda söz konusu kişinin o kişi olmamış olacağını düşünemeyeceğini savunur. Örneğin, olaylar gerçekte olduklarından farklı bir şekilde gelişmiş olsaydı, Aristoteles’in felsefeyle hiç uğraşmamış olması durumunda bile Aristoteles’in olmadığını ileri süremezdik. Kripke’ye göre bundan çıkan sonuç, Aristoteles’in bütün olanaklı dünyalarda Aristoteles olmuş olacağıdır. Ad bir kez takılınca, bu ad göndergeyi bütün olanaklı dünyalarda aynı nesneye, yani taşıyıcısına yapar. Halbuki Russell’a göre, bu koşullarda Aristoteles adı hiçbir şeye gönderge yapmaz. Kripke’ye göre, var olmamış nesnelere ancak betimsel olarak verilebilecek başka olanaklı dünyalara ait olabilirler. Bunların gerçek dünyada doğruluk ya da yanlışlıkları yoktur, sadece hayal ürünüdürler.

Kısaca denebilir ki, Kripke’nin yapmış olduğu eleştiriler betimlemeler kuramını zorda bırakacak niteliktedir. Her ikisi de betimlemeler kuramını eleştirmiş olmalarına karşın Kripke ve Strawson oldukça farklı görüşlere sahiptirler. Strawson için sözcüğün kendisi değil, onu kullanan kişi gönderge yaparken, Kripke’ye göre sözcükler gönderge yapmaktadırlar. Örneğin, “İstanbul” sözcüğü Strawson’a göre hiçbir şeye gönderge yapmazken, Kripke’ye göre ise bu sözcük bir kente gönderge yapmaktadır ve bunu sezgisel (*intuitively*) olarak biliriz. Kripke yeni bir kuram ileri sürmez, ancak betimlemeci filozofları eleştirmekte ve daha iyi bir açıklama sunmaya çalışmaktadır.

¹⁰ Kripke, a.g.c. s. 78.

Donellan ve Betimlemeler Görüşü

Keith Donellan, belirli betimlemelerin göndergesel (*referential*) ve niteleyici (*attributive*) olmak üzere iki farklı kullanımı olduğunu ileri sürer.¹¹ Niteleyici kullanışta belirli betimleme bir kişi ya da bir nesneye uyan bir şey hakkındadır. Göndergesel kullanışta ise, belirli betimleme kişi veya nesneyi belirlemek için bir araçtır.

Belirli bir betimlemenin göndergesel kullanışında, gerçekten betimlemeye uyan herhangi bir kişi veya nesne olmasa bile betimlemenin kim veya ne hakkında olduğunu sorma eğilimindedir. Niteleyici kullanışta ise, betimlemeye uyan herhangi bir kişi veya nesne yoksa betimlemenin kim veya ne hakkında olduğu sorusuna kesin bir yanıt verilemez.¹² Bunu daha iyi anlamak için Donellan'ın verdiği örneği inceleyelim. "Ayşe'nin katili delidir" dediğimizde bu niteleyici kullanımdır. Çünkü burada Ayşe'nin katilinin kim olduğunu bilmiyoruz, betimlemeye kim uyarsa söylediğimiz söz onun hakkındadır. Ancak birisi bu betimlemeyi kullanarak gönderge yaptığımız kişinin kim olduğunu sorar ve biz de "Ahmet" diye cevap verirsek bu, belirli betimlemenin göndergesel kullanımıdır. Niteleyici kullanışta ise belli bir kişinin adını kullanarak bir cevap veremeyiz. Diğer taraftan Ayşe'nin aslında öldürülmediği, kalp krizi geçirerek öldüğü ve dolayısıyla da Ayşe'nin katili olarak betimlenebilecek kimsenin olmadığı durumda Donellan, aynı cümlede belirli betimlemenin bu iki kullanımının farklı sonuçları olacağını öne sürer. Niteleyici kullanışta betimlemeye uyan biri olmadığı takdirde, belirli betimleme belirlenemeyecektir (*identify*), dolayısıyla niteleyici kullanım mümkün olmayacaktır. Diğer taraftan göndergesel kullanımda, Ayşe'nin katili olmasa bile bizim Ali hakkında konuştuğumuz belli olacaktır. Yani betimlemeye uyan herhangi bir nesnenin olmadığı durumlarda da göndergesel kullanım mümkündür.¹³

Donellan, betimlemeler kuramının öne sürdüğü adların bir göndergelerinin olması gerektiği ve göndergede bulunulan varlığın betimlemeye uyan nesne olması gerektiği görüşlerini kabul etmez. Betimlemeler kuramının bu savlarının yanlışlığını "belirleyici betimlemeler ilkesi" (*the principle of identifying descriptions*) adını verdiği görüş ile göstermeye çalışır.¹⁴

Donellan yanlış bilgi edinmeden yanlış belirleme durumlarının ortaya çıktığını ileri sürer. Bununla ilgili şu karşıt örneği verir: Psikolojik bir deneyin yapıldığı bir durum varsayalım. Bu deneyde denegın görüş alanını kaplayan bir perde vardır ve perdenin üzerinde iki kare bulunmaktadır. Denekten bu kareleri adlandırması isteniyor ve denek üstteki kareye "alfa" alttaki kareye ise "beta" adını veriyor. Denek fark etmeden karelerin yerlerinin değiştiğini varsayalım. Denek "alfa renk değiştirdi" gibi bir bildirimde bulunduğu neye gönderge yapmıştır? Denek alfayı üstteki kare olarak betimleyecektir, ancak biz karelerin yerlerinin değiştiğini biliyoruz. Donellan'a göre bu

¹¹ Donellan, K. S. "Reference and Definite Descriptions", *The Philosophical Review*, vol. 75, 1966, pp. 281-304.

¹² Donellan, a.g.e. s. 287.

¹³ Donellan, a.g.e. s. 286-287.

¹⁴ Donellan, K. S. "Proper names and Identifying Descriptions" *Semantics of Natural Language*, ed. By . Davidson, D. and Harman, G. 1972, s. 360.

bildirim ile denek üstteki kareye değil, üstte olduğunu sandığı alttaki kareye gönderge yapmıştır.¹⁵

Donellan ikinci karşıt örneği de şu şekilde verir: Bir partide adı X adlı ünlü bir filozofla aynı olan bir adam ile karşılaşan bir öğrenci olduğunu varsayalım. Biliyoruz ki partideki adam ünlü filozof değil, ancak öğrenci bunu bilmemektedir ve partide karşılaştığı adamla X adlı filozofun aynı kişi olduğuna inanmaktadır. Ertesi gün öğrenci partide olanları arkadaşlarına anlatmaya başlar ve “dün gece X ile karşılaştım” der. Burada öğrenci X adı ile partideki adama mı yoksa ünlü filozofa mı gönderge yapmaktadır? Donellan’a göre öğrenci X adı ile filozofa gönderge yapmaktadır, ancak söylediği yanlıştır. Öğrenci partide olanları arkadaşlarına anlatmaya devam etsin, “X dün gece merdivenlerden düştü” gibi bir bildirimde bulunsun. Donellan’a göre, burada öğrenci X adını kullanarak filozofa değil partideki adama gönderge yapmaktadır.¹⁶ Bu örnekte konuşan için tek bir gönderge olmasına karşın, dinleyen için iki farklı gönderge vardır. Yani aynı adın birbiri ardına söylenen iki tümcede farklı nesnelere gönderge yapması söz konusudur. Biz öğrencinin ilk bildirimde söylediğinin yanlış olduğunu bildiğimiz için ikinci bildirimde X adı ile partideki adama gönderge yaptığını biliyoruz.

Donellan hem Russell’in hem de Strawson’un görüşlerinin belirli betimlemelerin kullanımının doğru bir açıklamasını veremediklerini ileri sürer. Russell’in görüşünün sadece niteleyici kullanışa uygulanabilir olduğunu iddia eder. Russell’a göre belirli betimleme ne şekilde kullanılırsa kullanılsın, betimleme bir nesneye uyduğu zaman o nesneyi belirtir (*denote*). Böylece Donellan, gönderge yapmanın (*referring*) ve bir nesneyi belirtmenin (*denoting*) farklı şeyler olduğunu ileri sürer. Buna karşılık, Russell’in yalnızca nesneyi belirtmeyi ele aldığını belirtir. Diğer taraftan Donellan, Strawson’un da betimlemelerin niteleyici ve göndergesel kullanışları arasındaki ayrımı fark edemediğini ve her iki kullanımı tek bir şey içinde ele aldığını iddia eder.¹⁷

Gönderge

Göndergenin ne olduğu konusuna geri dönelim. Buraya kadar incelediğimiz görüşlerden göndergenin dilsel bir edim olduğunu gördük. Dolayısıyla gönderge yapmanın amacının iletişimsel bir sonuç elde etmek olduğu söylenebilir. Öyle ise göndergenin iletilmesi önemlidir. Her zaman olmasa bile, genellikle göndergesel terimlerin tek bir nesneye gönderge yaptıklarını söyleyebiliriz. Asıl sorun, bir sözcük ya da sözcük grubunun nasıl olup da dünyadaki sınırsız sayıdaki nesnelere içinde tek bir nesneye gönderge yapabildiğidir. Peki ama gönderge nedir? Gönderge ediminin gerçekleşmesini sağlayan koşullar nelerdir?

Betimlemeler kuramına göre gönderge, konuşanın hakkında konuştuğu nesneyi dinleyici için bilinir bir duruma getirmesiyle gerçekleşmektedir. Hakkında konuşulan şeyin bilinir bir duruma getirilmesi, göndergenin pratik amacıdır, ancak bu yeterli midir?

¹⁵ Donellan, a.g.e. s. 368.

¹⁶ Donellan, a.g.e. s. 370-371.

¹⁷ Donellan, a.g.e. s. 293.

Buraya kadar Russell'ın gönderge sorunu ile ilgili olan paradoksları çerçevesinde ele aldığımız görüşlerin kısa bir değerlendirmesini yapmak konumuza açıklık getirecektir. Meinong'un çözümü genel olarak, var olmayan nesnelere gönderge yapılabilmesi için onlara başka bir varlık statüsü sağlama yoluydu. Pegasus'un başka bir varlık alanında var olduğunu kabul ederek, "Pegasus diye bir şey yoktur" önermesindeki gönderge sorununu ortadan kaldırıyor. Frege ise, gönderge ve anlam arasında bir ayırım yaparak sorunu ortadan kaldırmıştı. Russell öne sürmüş olduğu betimlemeler kuramı ile adlar ve belirli betimlemeler arasındaki ayrımı ortaya atmış ve çözümleme yöntemiyle önerme içindeki belirli betimlemeyi ortadan kaldırarak sorunu çözmeye çalışmıştı. Strawson ise Russell'ın betimlemeler kuramını eleştirmiş ve Frege gibi gönderge ile anlamı birbirinden ayırmıştır. Russell'ın kuramı Kripke tarafından da eleştirilerek yadsınmıştır. Donellan da betimlemeler kuramının savlarının yanlış olduğunu ileri sürmüştür.

Strawson için, gönderge yapmak sözü söyleyen kişinin gerçekleştirmiş olduğu bir eylemdir. Bu bağlamda gönderge, kişilerin dili kullanışlarının bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Betimlemeler Kuramı'na göre, gönderge yapmak için bir adın onunla bağdaştırılan belli bir betimleme ile kullanılması gereklidir. Strawson da bunu gönderge için gerekli görmüştür. Ancak bir adın onunla bağdaştırılan bir betimlemeye sahip olmadığı durumlarda, o adın herhangi bir göndergesinin de olmayacağını ileri sürmek yanlış olur. Çünkü içinde yaşadığımız evrende her nesneden haberdar olmamıza olanak yoktur, dolayısıyla herhangi bir betimleme veremediğimiz için birçok nesnenin de var olmadıklarını iddia edemeyiz. Bazı durumlarda adı kullanan kişi, adın taşıyıcısı hakkında hiçbir nitelik belirtmeyebilir, adın taşıyıcısını algıladığında tanıyabilir ve böylelikle de gönderge yapabilir. Kripke'ye göre ise gönderge yapmak için kullandığımız adla ilgili bir nedensel gönderge zinciri ile sağlanan belli bir bilgi içeriğinin (*the context of information*) olması gereklidir. Kripke'ye göre, bir özel ad kullanıldığında, konuşanın niyeti, o ad ile bağdaştırdığı kavrama uyan bir nesneye gönderge yapmaktır. Yani ad ile ilgili belirlemesi (*identification*) eksik bile olsa o kişi adı kullanarak gönderge yapmayı sürdürebilir. Mesela, Mozart müzikle hiç uğraşmamış bile olsa, yani hakkında yapmış olduğuna inanılan işleri yapmamış olsa bile Mozart olmayı sürdürürdü. Donellan da belirli betimlemelerin niteleyici ve göndergesel olmak üzere iki farklı kullanımı olduğunu ve göndergesel kullanışta betimlemenin kim ya da ne hakkında olduğunu sorma eğiliminde olduğumuzu ileri sürmüştür.

Gerek Russell'ın "Scott= Waverley'nin yazarı" ve gerek Kripke'nin "Sabah Yıldızı= Akşam Yıldızı= Venüs" örneklerinde gördüğümüz gibi, bir nesneye farklı adlar kullanılarak da gönderge yapılabilir. Diğer taraftan Donellan'ın verdiği örnekte de, aynı terimin aynı konuşma bağlamı içerisinde nasıl olup da iki farklı nesneye gönderge yaptığını görmekteyiz.

Sonuç olarak; göndergede bulunmak dilsel bir edimdir. Bu edimin başarısını sağlayan şey, kullanılan dilsel yapının dinleyene doğru bir şekilde aktarılabilmesidir. Gönderge ile ilgili olarak öne sürülmüş olan kuramlar çeşitlilik göstermektedir. Doğrudan gönderge kuramına göre; özel adlar doğrudan, özellik belirtmeden, gönderge yaparlar. Bu gönderge kuramına göre, özel adların anlamları yoktur ve bir adın anlamı

onun göndergede bulunduğu nesnedir. Kripke doğrudan gönderge kuramını eleştirmiş ve nedensel gönderge kuramını benimsemiştir. Kripke'ye göre bir adın anlam kazanmasına tarihsel zincir neden olur. Bir ilk adlandırmadan sonra ad sonraki kullanışlara nedensel bir iletişim zinciri ile yansımaktadır. Ancak bu kuram da çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır, bu kuramı eleştirenlerden biri de Gerath Evans'dır. Evans, nedensel kuramı kullanılan iletişim bağlamını hiçe saymasından ve adların göndergesinin değişmeyeceğini iddia etmesinden dolayı eleştirir. Nedensel kurama göre bir adın göndergesi değişmemektedir, ancak geçmişten günümüze gelene dek adların göndergeleri değişebilir. Mesela bir ad geçmişte farklı şimdi farklı bir nesneye gönderge yapabilir, çünkü adların tarihsel süreç içerisinde bir bireyden öbür bireye aktarılması sırasında bir yanlış aktarma olabilir. Bu açıdan bakıldığında Evans'a göre nedensel ilişki, Kripke'nin öne sürmüş olduğu gibi nesnenin adlandırılması ve şu anda o adı kullanan kişi arasında değil, nesnenin durumlarıyla adı kullanan kişinin o nesne hakkındaki bilgisinin bütünü (*body of information*) arasındadır.¹⁸

Genel olarak şunu söyleyebiliriz, gönderge ile ilgili öne sürülmüş olan kuramlar birbirlerini eleştirmelerine karşılık, aynı zamanda birbirlerinin eksikliklerini de tamamlamışlardır. Dolayısıyla sözünü ettiğimiz görüşlerden şunu çıkarabiliriz: göndergenin yapılabilmesi için, konuşanın konuştuğu nesne hakkında bir bilgiye (*information*) sahip olması gereklidir. "X" gibi bir nesne hakkında konuşuyor olarak nitelendirilmek için, aklımızda "X" adını onunla bağdaştırdığımız bir kavram olması gönderge için gereklidir. Konuşanın bu terimi gönderge yapmak niyetiyle kullanması da gönderge için gerekli olan koşullar arasında sıralanabilir. Ayrıca konuşmanın gerçekleştirildiği bağlam da hangi nesneye gönderge yapıldığını anlamamızı sağlar. Sanırım, yukarıda anlattığımız bu koşullar yerine getirildiğinde başarılı bir gönderge yapmak mümkün olabilecektir.

ABSTRACT

Reference is one of the most important problems of philosophy of language. The problem of reference can be understood through Russell's paradoxes. Russell develops his theory of definite descriptions to solve these paradoxes. According to this theory, reference occurs if the hearer succeeds in identifying the particular referred to by the speaker. On the other hand, Strawson and Kripke criticize Russell's theory. According to Strawson, reference is a characteristic of a use of an expression in a context. Kripke claims that there must be a causal chain in order to make reference. In general, it is possible to argue that reference is a linguistic activity and the achievement of it requires a correct transition of the linguistic structure from the speaker to the hearer.

Key Words: Reference, sense, Russell's paradoxes, definite descriptions, possible worlds.

¹⁸ Evans, G. "The Causal Theory of Names" *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1973.

KAYNAKÇA:

- Chisholm, R. M. *Realism and the Background of Phenomenology*, Glencoe, III: Free Press, 1961.
- Donellan, K.S. "Reference and Definite Descriptions", *The Philosophical Review*, vol. 75, 1966, pp. 281-304
- Donellan, K.S. "Proper Names and Identifying Objects", *Semantics of Natural Language* Davidson, D. and Harman, G. (ed.), Dordrecht, 1972.
- Evans, G. "The Causal Theory of Names" *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. 47, 1973.
- Frege, G. *Translations from the Philosophical Writings of Gottlob Frege* Oxford: Blackwell, 1960
- Kripke, S. *Naming and Necessity*, Cambridge: Harvard, 1972.
- Linsky, L. *Referring*, London: Routledge and K. Paul, 1967.
- Linsky, L. *Reference and Modality*, Oxford University Press, 1971.
- Russell, B. "On Denoting" *Mind*, 1905, pp. 103-115.
- Russell, B. "Mr. Strawson on Referring" *Mind*, vol. 66, 1957, pp. 385-389.
- Russell, B. *Definite Descriptions* Ostergag, G. (ed.), Cambridge: MIT Press, 1998.
- Strawson, P.F. "On Referring" *Mind*, vol. 59, 1950, pp. 320-344.
- Suter, R. "Russell's Refutation of Meinong in 'On Denoting'", *Philosophy and Phenomenological Research*, vol. 27, 1967, pp. 512-516.